

« Από την παλιά στη νέα παιδαγωγική: συγκριτικές επισημάνσεις- Συνεργασία εκπαιδευτικών ειδικοτήτων και δασκάλων στο Ο/Σ»

Γιάννης Π. Τζήκας, Σχολικός Σύμβουλος, 5^{ης} Περιφέρειας Π.Ε. Λάρισας

Εισαγωγικά

Ο εικοστός αιώνας θεωρείται στον τομέα της ψυχολογικής και παιδαγωγικής έρευνας ως **αιώνας του παιδιού**, γιατί κατά την περίοδο αυτή έγιναν ενδιαφέρουσες μελέτες που μας αποκάλυψαν τον ιδιαίτερο ψυχικό κόσμο του παιδιού. Οι έρευνες του Βαλλό για τη γέννηση της σκέψης και του χαρακτήρα του παιδιού, του Πιαζέτ για την εγωκεντρική σκέψη και τα στάδια νοητικής ωριμότητας έδειξαν ότι το παιδί δεν είναι «ένα απλό υποκοριστικό του ανθρώπου, αλλά «ένας οργανισμός αναπτυσσόμενος σχετικά πλήρης και αυτόνομος και τέλειος σε κάθε ηλικία». Παράλληλα με τις έρευνες αυτές διαμορφώθηκαν και οι νέες τάσεις της παιδαγωγικής, που οι ρίζες τους φτάνουν στον Ρουσό και στον Κομένιους, η παιδαγωγική του Κλαπαρέντ, η μέθοδος Μοντεσόρι, Ντεκρολί, Κουσινέτ, Φρενιέ κτλ.

Τα τελευταία όμως χρόνια, κυρίως μετά το δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο, άρχισε να αναπτύσσεται μια νέα τάση στην ψυχολογία του παιδιού, η ψυχολογία των σχέσεων, η οποία δεν περιορίζεται στη μελέτη της ατομικής ψυχικής εξέλιξης του παιδιού, αλλά μελετάει το παιδί σε σχέση με το περιβάλλον, μέσα στο οποίο αναπτύσσεται. Οι νέες αυτές τάσεις της ψυχολογίας του παιδιού, μας έδειξαν τον ουσιαστικό ρόλο που παίζει το ανθρώπινο κυρίως περιβάλλον στην ομαλή ή μη εξέλιξη του. Το παιδί Δε διαμορφώνεται μόνο του, τόσο όσο πίστευαν οι παλιότεροι ερευνητές της ψυχολογίας. Η επίδραση του ανθρώπινου περιβάλλοντος μέσα στο οποίο ζει το παιδί είναι πολύ μεγαλύτερη από όση υπολόγιζαν. Έτσι οι απόψεις αυτές για την Αγωγή δημιούργησαν νέες προοπτικές. Η νέα παιδαγωγική, πριν σχηματίσει τον επιστημονικό μονόλογό της ήτοι το στενό θεωρητικό επιστημονικό της πλαίσιο, ξεκινάει από την έρευνα και ιδιαιτέρως από την έρευνα του παιδαγωγικού διαλόγου ανάμεσα στα πρόσωπα της παιδευτικής πράξης και επιχειρεί να στρέψει το ενδιαφέρον της αγωγής προς τη φύση και τα πράγματα και να την απομακρύνει από τον στείρο διδακτισμό, τον ηθικό φόβο της αυθεντίας με τις προσταγές και τις τιμωρίες, την κοινωνική εξημέρωση του παιδιού με τη συνήθεια και τη μίμηση.

Η στροφή της παιδαγωγικής προς αυτή την κατεύθυνση δεν οφείλεται μόνο στις καινούργιες απόψεις που δημιουργήθηκαν στο χώρο της ψυχολογίας του παιδιού. Η ανάπτυξη των θετικών επιστημών και των μηχανικών επαγγελμάτων και η ορθολογική διάρθρωση των σημερινών κοινωνιών επηρέασαν αναμφισβήτητα αυτή την τάση. Στις σύγχρονες κοινωνίες όλο και περισσότερο κερδίζει έδαφος η άποψη ότι τα «πράγματα» έχουν ουσιαστική σημασία για τον άνθρωπο και όποιος δεν ακολουθεί το ρυθμό τους δεν μπορεί να προσαρμοστεί σ' αυτόν το σύγχρονο κόσμο.

Παλιά και νέα παιδαγωγική: συγκρίσεις και επισημάνσεις

Αυστηρά χρονικά όρια που να χωρίζουν την παλιά από τη νέα παιδαγωγική δεν υπάρχουν, καθώς πολλά στοιχεία της παλιάς παιδαγωγικής συνεχίζουν να εφαρμόζονται μέχρι σήμερα στα σχολεία των διάφορων χωρών και εν πολλοίς και στα σχολεία μας. Η παλιά και η νέα παιδαγωγική συμφωνούν ως προς το βασικό σημείο της ύπαρξης των δύο συντελεστών της παιδαγωγικής πράξης-του παιδαγωγού και του παιδιού-και του χώρου δηλαδή του σχολείου μέσα στον οποίο συντελείται η πράξη αυτή.

Η παλιά αγωγή όμως θεωρεί, λιγότερο ή περισσότερο, κύριο συντελεστή του παιδαγωγικού έργου τον παιδαγωγό και η νέα αγωγή βλέπει το παιδί ως βασικό παράγοντα στο παιδαγωγικό έργο. Κοινό σημείο επαφής λοιπόν ανάμεσα στην παλιά και νέα παιδαγωγική η ύπαρξη δύο παραγόντων που είναι χωρισμένοι σε στεγανά διαμερίσματα, και σημείο διαφορισμού ο βαθμός του ρόλου που παίζει καθένας από τους δύο παράγοντες. Η διαφορά δεν είναι κυρίως διαφορά ουσίας αλλά διαφορά βαθμού. Στις ακραίες περιπτώσεις η διαφορά είναι πολύ μεγάλη, ενώ στις άλλες περιπτώσεις μικραίνει. Η διαφορά π.χ. ανάμεσα σ' ένα σχολείο που ακολουθεί την παιδαγωγική της απόλυτης ελευθερίας του παιδιού και σ' ένα σχολείο όπου ο δάσκαλος με τη βέργα στο χέρι, την οποία έχουμε γευτεί αρκετοί εξ ημών, που κρατάει τα παιδιά σε απόλυτη ησυχία, χωρίς να επιτρέπει καμιά απολύτως κίνηση και καμιά ερώτηση, είναι μεγάλη. Αν όμως παραμερίσουμε αυτές τις ακραίες καταστάσεις, η αντίθεση ανάμεσα στην παλιά και στη νέα παιδαγωγική δεν είναι τόσο μεγάλη.

Η παλιά παιδαγωγική δεν παρουσιάζει μια μορφή, μεθοδολογικά ή θεωρητικά συγκεκριμένη. Στην παλιά παιδαγωγική περιλαμβάνονται πολλές τάσεις, θεωρητικές και μεθοδολογικές. Και είναι φυσικό να

υπάρχει αυτή η πολυμορφία, γιατί η παλιά παιδαγωγική καλλιεργήθηκε επί αιώνες στα σχολεία, από την αρχαία Ελλάδα και τη Ρώμη ως τις μέρες μας. Παρόλες όμως τις διαφοροποιήσεις η παλιά παιδαγωγική έχει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της, που τα βρίσκουμε σ' όλες τις εποχές, άλλοτε περισσότερο κι άλλοτε λιγότερο τονισμένα.

Οι κοινές αρχές της παλιάς παιδαγωγικής είναι η εμπειρία, η φιλοσοφική διερεύνηση των προβλημάτων, η προσφυγή στη θεωρητική ψυχολογία, η πίστη στη δύναμη της συνήθειας και η άσκηση για την απόκτηση ηθικής βούλησης.

Η παλιά παιδαγωγική στηρίζεται βασικά στην εμπειρία. Πάνψω απ' όλα είναι η πείρα. Όσο μεγαλύτερη πείρα έχει ο δάσκαλος τόσο καλύτερος είναι. Οι εμπειρίες όμως είναι πολλές και διαφορετικές, οι εφαρμογές ποικίλες και η επιλογή της ορθότερης εμπειρίας δύσκολη, γιατί δεν υπάρχουν κριτήρια αντικειμενικά.. Το σταθερότερο κριτήριο είναι η λεγόμενη κοινή λογική. Αυτή όμως η κοινή λογική διαφέρει από εποχή σε εποχή και από περίπτωση σε περίπτωση.

Στην παλιά παιδαγωγική φιλοσοφικές αλήθειες πολύ εύκολα μετατρέπονται σε παιδαγωγικές αλήθειες. Και γι' αυτό το λόγο κατηγορείται ότι διερευνά τα προβλήματα που απορρέουν από την εφαρμογή ή από τη θεωρητική αναζήτηση, αλλά ότι προβάλλει αξιώματα, ότι δογματίζει.

Γενική πίστη όλων των οπαδών της παλιάς παιδαγωγικής είναι ότι η συνεχής άσκηση, η επίμονη και επαναληπτική διδασκαλία επιφέρουν παντού και πάντοτε άριστα αποτελέσματα. Και συντελούν στο να αποκτήσει ο μαθητής ηθική βούληση. Όλα είναι ζήτημα συνήθειας.

Όλες αυτές οι αρχές της παλιάς παιδαγωγικής απορρέουν από τα ενδιαφέροντα και τις πνευματικές ενασχολήσεις των μεγάλων. Το παιδί, σύμφωνα με την άποψη της παλιάς παιδαγωγικής, δε διαφέρει από το μεγάλο παρά ως προς την ποσότητα των γνώσεων, των επιθυμιών και της λογικής. Η διαφορά ανάμεσα στο μεγάλο και στο παιδί δεν είναι ποιοτική, αλλά ποσοτική. Θα δώσουμε λοιπόν στο παιδί όσα ζητάει και ο μεγάλος, αλλά σε μικρότερη ποσότητα και με απλούστερο τρόπο, και αυτό συμβαίνει, γιατί η παλιά παιδαγωγική δε λογαριάζει το συντελεστή μαθητή, αλλά θέτει ως αρχή εκκίνησης το δάσκαλο, ώριμο άνθρωπο.

Αντίθετα βασικό στοιχείο, σημείο εκκίνησης τα νέας παιδαγωγικής είναι το παιδί, ο λεγόμενος παιδοκεντρισμός, μια αρχή που πρώτος τη διαπραγματεύτηκε ο Ρουσσώ και πάνω σ' αυτή θεμελίωσε την παιδαγωγική του. Η νέα παιδαγωγική διαφέρει από την παλιά, εκτός από τον παιδοκεντρισμό και στο γεγονός ότι στηρίζει τις βασικές παιδαγωγικές αρχές της στην επιστημονική θεμελίωση. Ο παιδοκεντρισμός στη νέα παιδαγωγική δεν είναι μόνο μια θεωρητική αρχή, αλλά και ένα πεδίο επιστημονικών ερευνών. Στην παλιά παιδαγωγική έχουμε την εμπειρική διερεύνηση των προβλημάτων, ενώ στη νέα έχουμε την επιστημονική, τη μεθοδική παρατήρηση και έρευνα των προβλημάτων της παιδικής ηλικίας.

Η νέα παιδαγωγική επίσης ξεκινάει από την αρχή ότι ο μαθητής δεν έρχεται στο σχολείο για να διδαχθεί αλλά για να μάθει. Η παλιά παιδαγωγική, καθώς είπαμε ξεκινάει από το δάσκαλο, στο σχολείο δηλαδή ο δάσκαλος το μόνο που έχει να κάνει είναι να διδάσκει. Η νέα παιδαγωγική αντιστρέφει αυτή την αρχή και μας λέει ότι ο μαθητής στο σχολείο πρέπει να μαθαίνει, να αντικαταστήσουμε δηλαδή την από καθ' έδρας διδασκαλία με τη μάθηση και στο σχολείο να μην εφαρμόζουμε διδακτικές αρχές αλλά αρχές μάθησης. Στο σχολείο πρέπει να βάλουμε στο ράφι την απλούστευση, την τυποποίηση των γνώσεων, την αυταρχικότητα, την απομνημόνευση, τον αυστηρό έλεγχο, τη συνεχή επανάληψη, τις τιμωρίες, το αυξημένο κύρος του δασκάλου και τον ανταγωνισμό.

Κλείνω αυτό το κομμάτι της εισήγησής μου απαντώντας στο ερώτημα «και σήμερα τι πρέπει να κάνουμε;». Ο πειρασμός να υιοθετήσει κανείς τη μια από τις δυο παιδαγωγικές είναι υπαρκτός. Υιοθετούμε και αποδεχόμαστε βεβαίως τις βασικές παιδαγωγικές αρχές της σύγχρονης παιδαγωγικής, αλλά και στοιχεία της παλιάς παιδαγωγικής ακόμη και σήμερα έχουν την αξία τους. Όπως είπα και στη αρχή αυτό που απορρίπτουμε είναι και στη μια και στην άλλη περίπτωση τις ακραίες παιδαγωγικές καταστάσεις, την ελευθεριακή εκπαίδευση από τη μια και από την άλλη την αυταρχικότητα και τον δασκαλοκεντρισμό. Πρέπει, όπως σ' όλα τα πράγματα στη ζωή να αναζητούμε αυτό που ο Αριστοτέλης ονόμασε μεσότητα ή αν θέλετε το μέτρο. Στο σχολείο δηλαδή δεν υπάρχει μόνο ο μαθητής ή μόνο ο δάσκαλος, να μη θεοποιήσουμε ούτε το μαθητή ούτε το δάσκαλο. Στο σχολείο δεν υπάρχει μόνο το ενδιαφέρον του μαθητή αλλά και του δασκάλου. Δεν υπάρχει μόνο η προσωπική εμπειρία του μεγάλου αλλά υπάρχει και προσωπική εμπειρία του παιδιού και πρέπει σοβαρά να την λάβουμε υπόψη και να την αξιοποιήσουμε. Στην παιδευτική πράξη συμβάλλονται οι δυο παράγοντες και διαμορφώνουν μια καινούργια διαπροσωπική σχέση. Έξω από το σχολείο καθένας ακολουθεί το δρόμο του. Μέσα στο

σχολείο συνεργάζονται, γιατί και ο μαθητής πρέπει να μάθει και ο δάσκαλος πρέπει να διδάξει. Δεν πρέπει να επέλθει η υποταγή του ενός παράγοντα στον άλλο. Με την υποταγή κανένας δεν κερδίζει. Το σχολείο έχει ανάγκη και τους δυο. Η σχολική πράξη αναζητά παντού το σωστό, πρωτίστως στο πεδίο της νέας παιδαγωγικής αλλά και στο πεδίο της παλιάς για να επιλέξουμε εκείνα τα στοιχεία της που και σήμερα μας είναι χρήσιμα.

Συνεργασία δασκάλων και εκπαιδευτικών ειδικοτήτων

Τα τελευταία χρόνια το σχολείο μας αλλάζει και είναι φυσικό αυτό. Μια από τις σημαντικότερες αλλαγές είναι και η ύπαρξη των εκπαιδευτικών ειδικοτήτων στο δημοτικό σχολείο. Αλλά πολλοί από τους συναδέλφους και τις συναδέλφισσες των ειδικοτήτων στις βασικές τους σπουδές δε διδάχτηκαν παιδαγωγικά και ψυχολογία του παιδιού της ηλικίας του δημοτικού σχολείου. Όπως και να το κάνουμε είναι ένα έλλειμμα αυτό. Ένα έλλειμμα που μπορεί όμως να διορθωθεί με την ανάλογη επιμόρφωση και ένας από τους σκοπούς της σημερινής μας συνάντησης είναι κι αυτός.

Όπως στο σχολείο είναι απαραίτητη η συνεργασία μεταξύ των δασκάλων έτσι είναι απαραίτητη και η συνεργασία των δασκάλων με τους εκπαιδευτικούς των ειδικοτήτων. Βεβαίως ο καθένας έχει να επιτελέσει τον αυτόνομο επιστημονικό του ρόλο στο σχολείο. Αλλά όλοι μας έχουμε ένα κοινό σκοπό: την καλύτερη λειτουργία του σχολείου, την ποιοτική του αναβάθμιση και την παροχή ουσιαστικής και ποιοτικής εκπαίδευσης στα παιδιά μας. Για την καλύτερη λειτουργία του σχολείου είναι λοιπόν αναντίρρητα αναγκαία η αμοιβαία συνεργασία όλων των εμπλεκομένων στη διαμόρφωση της σχολικής ζωής και ο αμοιβαίος σεβασμός στον ιδιαίτερο ρόλο του καθενός.

Η συνεργασία, λοιπόν. Πώς όμως θα επιτευχθεί καλύτερα αυτή η βασική προϋπόθεση; Εν αρχή ην η καλή διάθεση, η ισοτιμία των ρόλων μας μέσα στο σχολείο, ο σεβασμός στην προσωπικότητα του άλλου και στην ιδιαίτερη επιστημονική του κατάρτιση.

Πώς όμως επιτυγχάνεται πρακτικά αυτή η εποικοδομητική συνεργασία; Κατ' αρχήν με το σεβασμό στη βασική αρχή της συλλογικότητας στη ζωή του σχολείου, η οποία εκφράζεται κυρίως δια του Συλλόγου διδασκόντων και της ουσιαστικής λειτουργίας του και στις επιμέρους συνεργασίες μεταξύ των εκπαιδευτικών.

Στο Σύλλογο Διδασκόντων καταθέτουμε προβληματισμούς, θέσεις και απόψεις, αναλαμβάνουμε πρωτοβουλίες και αποφασίζουμε για την υλοποίησή τους. Θέτουμε δηλαδή τις γενικές κατευθυντήριες γραμμές της λειτουργίας του σχολείου, χωρίς όμως απολυτότητες, απαραβίαστα στεγανά και ανελαστικές δεσμεύσεις. Αφήνουμε δηλαδή τα ελαστικά περιθώρια που θα μας δώσουν τη δυνατότητα αλλαγών εφόσον διαπιστώσουμε ότι τα πράγματα σε ορισμένους τομείς δε βαίνουν καλώς, όπως δηλαδή τα σχεδιάσαμε.

Για να γίνω περισσότερο συγκεκριμένος αναφέρω μερικά παραδείγματα:

- Αποφασίζουμε π.χ. την υλοποίηση ενός περιβαλλοντικού προγράμματος στο σχολείο μας. Μεταξύ των άλλων δραστηριοτήτων για την άρτια υλοποίηση του προγράμματος είναι απαραίτητη συνήθως και η μουσική και η θεατρική αγωγή. Πρέπει δηλαδή οι μαθητές στη διάρκεια υλοποίησης του προγράμματος να ακούσουν μουσική και να μάθουν τραγούδια ή να ασχοληθούν με κάποιο θεατρικό δράσιμο ή με το ανέβασμα μιας θεατρικής παράστασης. Γίνεται έτσι αυτονόητο ότι η συνεργασία μεταξύ του δασκάλου ή των δασκάλων που συμμετέχουν στο πρόγραμμα και των εκπαιδευτικών ειδικοτήτων είναι απαραίτητη.
- Επίσης στην υλοποίηση ενός Διαθεματικού προγράμματος από μια τάξη, κυρίως στα σχολεία της Ε.Ζ., συνήθως δίνονται στην υλοποίηση του προγράμματος διαστάσεις που είναι απαραίτητη η συνεργασία του δασκάλου με κάποιες ειδικότητες.
- Αλλά και οι εκπαιδευτικοί ειδικοτήτων από μόνοι τους μπορούν, αν το θελήσουν, να ασχοληθούν με την υλοποίηση ενός πρότζεκτ, όχι βέβαια διαθεματικού. Να αναλάβουν δηλαδή ένα θέμα και να διευρύνουν τις διαστάσεις τους και να εμβαθύνουν σ' αυτό μέσα σ' ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Θα ανέφερα για παράδειγμα στο μάθημα της μουσικής τα Μικρασιάτικα τραγούδια.
- Αλλά και στην καθημερινή διδακτική πράξη, κυρίως σε σχέση με το γλωσσικό μάθημα, θα μπορούσε να είναι εποικοδομητική η συνεργασία. Διδάσκω π.χ. εγώ ένα μάθημα στη Γλώσσα ή ένα ποίημα. Θεωρώ ότι είναι απαραίτητο τα παιδιά να μάθουν ένα σχετικό με το περιεχόμενο του μαθήματος τραγούδι ή ότι το ποίημα έχει μελοποιηθεί και είναι καλό τα παιδιά να ακούσουν το τραγούδι και να

μάθουν να το τραγουδούν. Είναι ή δεν είναι λοιπόν απαραίτητη η συνεργασία μου με τη ή το μουσικό του σχολείου;

Επίλογος

Τέλος, κλείνοντας την παρουσίαση αυτή, θα ήθελα να επισημάνω τη σημασία του συναισθήματος που πρέπει να διακατέχει τον εκπαιδευτικό και να το μοιράζει αφειδώς στους μαθητές του από την πιο μικρή ηθική παρότρυνση ή επιβράβευση ως την ψυχική και συναισθηματική συμπαράσταση στους μαθητές που αντιμετωπίζουν δυσεπίλυτα προβλήματα. Έρευνες έδειξαν ότι αυτό βοηθάει σημαντικά τόσο στην καλή συναισθηματική κατάσταση των μαθητών μας όσο και στην καλή επίδοσή τους στο σχολείο.

Είναι αλήθεια πως εμείς οι εκπαιδευτικοί, ιδιαίτερα της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, μέσα σε μια εν πολλοίς προβληματική κοινωνία που ζούμε, διαθέτουμε ακόμα ευαισθησίες στην άσκηση του επαγγέλματός μας και καλώς πράττουμε. Όμως πολλές φορές διαμαρτυρόμαστε και καταγγέλλουμε τα σοβαρά διδακτηριακά προβλήματα και τη μεγάλη έλλειψη μέσων διδασκαλίας. Και καλά κάνουμε, μόνο που αυτή η στάση μας δεν πρέπει να λειτουργεί αποενοχοποιητικά για μας σε ό,τι αφορά την προσωπική μας προσφορά στο σχολείο. Ο παιδαγωγός Πιέρ Μποβέτ έλεγε πως η καλή παιδαγωγική γίνεται στα φτωχά σχολεία και έφερνε σαν παράδειγμα το παρακάτω: ο μεγάλος παιδαγωγός Πεσταλότσι στην πόλη Στανς μάζεψε καμιά πενηνταριά ορφανά και μέσα σε άθλιες υλικές συνθήκες πέτυχε θαύματα!

Να διεκδικούμε, ναι, με υπομονή και υπομονή καλύτερες συνθήκες εργασίας για μας και για τους μαθητές μας. Όμως το περιχαράκωμα πίσω από την ανεπάρκεια των χώρων και την έλλειψη διδακτικών μέσων δεν είναι γνώρισμα του ευσυνείδητου δασκάλου και η συνεχής μας γκρίνια δικαιολογεί μάλλον την έλλειψη πρωτοβουλιών και εκλαμβάνεται από την κοινωνία ως αδιαφορία. Ναι, λοιπόν, να διεκδικούμε και να απαιτούμε, αλλά να καταθέτουμε και ψυχή στη «σχολική τράπεζα», αν όχι για κανέναν άλλο, τουλάχιστον για τα παιδιά μας, τους μαθητές μας και για τη δική μας ηθική πλήρωση.